

Šimun Šipić

KREPOSNO RASPOLOŽENJE TEMELJ ISPRAVNE SAMOINICIJATIVE

Svako vrijeme ima svojih karakterističnih znakova. Naravno je onda da ih ima i ovo naše vrijeme. Mentalitet ljudi u određenom povijesnom razdoblju sačinjava karakteristične znakove toga vremena. Čovjeku je dužnost uočiti znakove svoga vremena, njih prosuđivati i iz njih zaključivati na stvarnost koja je prisutna ili koja će uskoro doći. Na to nas je upozorio i Gospodin Isus kad je rekao: »Vi znate protumačiti izgled neba, a znake vremena ne znate!« (Mt 16, 3). Papa Ivan XXIII. u konstituciji »Humanae salutis« od 25. XII. 1961., kojom je najavio II. vat. sabor, također nas je na to upozorio. Drugi vat. sabor zaista je tretirao teološka, ekleziološka, pastoralna i druga pitanja oslušujući znakove vremena i upozoravajući na njih.¹

Bilo bi odveć jednostrano i neispravno zaključiti da znakovi vremena nagoviještaju samo zlu ili samo dobru stvarnost. Izgled neba može biti znak lijepog vremena ili znak oluje (usp. Mt 16, 1—3). Tako i znakovi današnjeg vremena, današnji mentalitet, može biti znak nečeg dobra ili nečeg zla, odnosno u jednom smislu znak zla a u drugom smislu znak dobra. Prava je mudrost pravo prosuditi znakove vremena, ispravno zaključiti na kakvu realnost ukazuju, odnosno što nagoviješta mentalitet ljudi, pa onda zauzeti i pravno stanovište u praksi.

Ovdje se osvrćem samo na jedan od znakova današnjeg vremena: **svijest o dostojanstvu vlastite slobode.** Ta svijest dolazi do izražaja na mnogo načina. Uvijek kad se govori o samoinicijativi, punom razvoju vlastite osobnosti, osobnoj angažiranosti, djelovanju prema osobnoj uviđavnosti u datim okolnostima itd.

Taj je mentalitet suprotan onom juridičkom iz kojeg se rađa uvjerenje da treba djelovati iz osjećaja dužnosti, iz slijepe poslušnosti, zbog toga što je naređeno, zato da se sačuva vanjska forma.

Radi se dakle o dvostrukom shvaćanju morala: ropski moral, u kojem prevladava legalistički mentalitet i pravni odnos, i moral slobode djece Božje, u kojem prevladava sinovski mentalitet i djetinjski odnos. II. vat. sabor daje prednost ovom drugom mentalitetu želeći da naše ljudsko, kršćansko, svećeničko, redovničko, apostolsko i svako drugo

---

¹ Usp. Dokumenti Drugog vat. sabora, KS, Zagreb 1970., stvarno kazalo pod: ZNAKOVI, DANAŠNJE DOBA, DANAŠNJE ZABLUDE.

djelovanje bude prvotno poticano iznutra, od vlastitog dinamizma, angažiranosti i svijesti odgovornosti. Pri tom je uvjerenja da je to po sebi bolje, savršeniše i evanđeoskije i da više odgovara mentalitetu današnjih ljudi nego onaj juridički mentalitet. Ipak Koncil ne zabacuje zapovijedi i zakone — te izvanjske poticaje i objektivne norme našeg djelovanja.

Uočavanje problematike

Koliko god nam svijest o dostojanstvu ljudske slobode, i svega onoga što iz tog slijedi, izgledala boljim i savršenijim mentalitetom od onog juridičkog, ipak i jedan i drugi mentalitet, ukoliko se neispravno shvate, mogu podjednako uroditi lošim rezultatima. Kao što se pod plaštem »slijepe poslušnosti« može kriti osobna neangažiranost, indiferentizam i duhovno mrtvilo, tako se i pod plaštem samoinicijative mogu kriti mnoge mane, zloporabe, samovolja i udovoljavanje vlastitim zlim sklonostima, što vodi u moralnu propast.

Potrebno je također uočiti da osobna angažiranost i samoinicijativa po sebi ne isključuju zapovijedi ili zakon. Nije bitno za osobnu angažiranost da li je nešto naređeno ili ne, nego je bitno da li dotični to prihvaća kao svoje ili ne. Bitno je dakle pitanje: da li ja nešto činim zbog toga što moram ili zbog toga što ja to hoću, prisilno ili dragovoljno? Sporedno je pak pitanje: da li mi je ono što činim naređeno ili ne? Životna praksa to potvrđuje. Mogli bismo naći toliko primjera, ne samo u životu drugih nego i u vlastitom životu, kako nam ništa nije smetala zapovijed kojom nam se je naređivalo ono što nam je bilo drago. Takva zapovijed nije nimalo umanjila našu angažiranost i samoinicijativu, jer smo je prihvatili kao svoje. Naprotiv, ako nam se zapovijeda nešto što ne prihvaćamo kao svoje, osjećamo se nelagodno, pa ako to i izvršimo, vršit ćemo samo iz osjećaja dužnosti, bez ikakve osobne angažiranosti. Čak ćemo smatrati da se radi o prisili.

Od osobite je važnosti uočiti razliku između samoinicijative i njezine ispravnosti. Svaka samoinicijativa naime ne mora biti ispravna. Čini se, da upravo zbog neuočavanja toga dolazi do mnogih nesporazuma. Često puta nije u pitanju samoinicijativa kao takva, nego njezina ispravnost. Ako netko smatra da mu se koči samoinicijativa već time što mu se je želi ispravno usmjeriti, očito da je tu nesporazum.

Nitko ne smije sprečavati ispravnu samoinicijativu, pa ni pretpostavljeni. Ne bi bilo ni ljudski ni kršćanski kad bi se to činilo. Ljudsko dostojanstvo čovjeka, i još više njegovo kršćansko dostojanstvo, traži da sve što on čini čini slobodno, s punom odgovornošću i vlastitom angažiranošću. Svi drugi faktori trebalo bi da idu samo za tim da takvo djelovanje bude ispravno. Ljudski i kršćanski odgoj upravo za tim i ide. Svrha je naime odgoja: osposobiti čovjeka da svjesno i hotimično na dobro upotrebljava svoju slobodu i ostale primljene darove. Pitanje je samo prema kojem kriteriju prosuditi ispravnost samoinicijative?

Kreposti kao kriterij ispravnosti samoinicijative

Ne mislim ovdje govoriti o objektivnim normama moralu, niti o ulozi odgojitelja, autoriteta ili kojih drugih izvanjskih faktora kao kriterijima u prosuđivanju ispravnosti samoinicijative. Želim se samo osvrnuti na kreposno raspoloženje, taj unutarnji, subjektivni faktor, po kojem svaki pojedinac može u iskrenom ispitivanju samoga sebe uočiti ispravnost svoga moralnog djelovanja.

Svima nam je jasno da svaki poticaj iznutra ne mora biti niti glas savjesti niti glas Božji. Zato je neophodno potrebno ispitivati duhove i vidjeti da li su od Boga ili ne (usp. 1 Iv 4, 1). Ne moraju ti duhovi nužno biti osobna bića. Mogu to biti i prirodene ili stečene dispozicije, raznoliki i promjenljivi pokreti uma i volje, duhovna atmosfera u kojoj živimo i različita strujanja pod čijim uplivom čovjek misli i djeluje. Pogotovo to može biti glas strasti i glas »tjelesna čovjeka«, kako ga Pavao naziva (1 Kor 2. 14). Takav čovjek ne shvaća ono što je Duh Božjega pa je zato i opasnost da proglasi Duhom Božjim ono što to nije. U tom slučaju na njega bi se odnosila Izaijina prijetnja: »Jao onima koji zlo dobnima nazivaju i dobro zlim; koji od tame prave svjetlost, a od svjetla tamu; koji gorko čine slatkim, a slatko gorkim« (Iz 5, 20).²

Nikada se ne smije zaboraviti da u čovjeku, osim sklonosti na dobro (semina boni), postoje i sklonosti na zlo (semina mali). Upravo zbog tih sklonosti čovjek može sve svoje sposobnosti i darove, svu svoju angažiranost i samoinicijativu, upotrijebiti ne samo na dobro nego i na zlo. Ako u čovjeku prevladaju zle sklonosti i razvijaju se u mane, on će sve svoje sposobnosti po vlastitoj inicijativi upotrijebiti na zlo. Praksa života to potvrđuje: pijanac će sve svoje sposobnosti i svu svoju angažiranost upotrijebiti za pijanstvo, kradljivac za krađu, bludnik za bludnost itd. Naprotiv, ako u čovjeku prevladaju dobre sklonosti i razvijaju se u kreposti, on će sve svoje sposobnosti i vlastitu angažiranost usmjeriti na dobro. I to praksa života potvrđuje: pravedan se čovjek uvijek trudi da svakom dade što mu pripada — caru carevo, a Bogu Božje; umjeren čovjek neće nikada zloupotrijebiti hranu, piće, seks, nego će se njima služiti u granicama razuma i vjere; čovjek s istinskom ljubavlju žrtvovat će se i za Božju stvar i za stvar svoga bližnjega. Nema dakle ispravne samoinicijative bez istinske kreposti, pa makar dotični imao sposobnosti u ne znam kolikom stupnju. Sposobnosti bez kreposti mogu biti na veću štetu. Zaista je lopov s veliki nesposobnostima veliko zlo! Bolje bi bilo i za njega i za društvo da je s malim sposobnostima. Stoga je jako pogibeljno i jednostrano naglašavati djelovanje prema vlastitoj uviđavnosti, na temelju primljenih darova, ako se u isto vrijeme ne naglašava i potreba kreposti.

Da bi se uvidjela ispravnost te tvrdnje, potrebno je imati pred očima narav istinskih kreposti. Krepost je, prema sv. Augustinu, »bona qualitas

² Usp. Ivan Kozelj, *Odgoj za zrelu, slobodnu i samoodgovornu savjest*, u OŽ, 1/1972, str. 36.

mentis qua recte vivitur« (dobro svojstvo duše po kojem se ispravno živi);³ a prema sv. Tomi, ona je »bonus usus liberi arbitrii« (upotrebljavanje slobodne volje na dobro).⁴ Nije toliko važno kako će se krepost definirati, koliko je važno uočiti njezina svojstva, elemente, komponente.

Jedno od najvažnijih svojstava instinske kreposti jest **unutrašnjost**. Krepost je imanenta snaga koja sređuje čovjeka u njegovoj duši: stvara ispravnu nakanu, daje pravu duhovnost i bogatstvo unutarnjeg života. Tako se po krepostima postizava ono što Krist najviše traži — sređenost srca (usp. Mt 15, 19).

Angažiranost je također oznaka prave kreposti. Krepost je ona unutarnja snaga koja sa svom ozbiljnošću sve poduzima da se izvrši životni poziv. Ona potiče čovjeka da se angažira, da traži i prihvaća prikladna sredstva kojima se postizava savršenost, punina života i konačni cilj. Zbog toga što god čovjek čini pod uplivom kreposnog raspoloženja, čini rado, dragovoljno, jer mu se to ne nameće izvana nego iznutra, od vlastitog dinamizma. Kad je taj unutarnji dinamizam prožet krepošću svete ljubavi, onda to više nije ropski nego sinovski moral. Upravo je to jedna od oznaka novozavjetnog morala (usp. Rim 8, 15; Gal 4, 5).

Uza svu dinamičnost krepost nikada ne upada u skrajnosti. Ona je **ravnoteža** između ekscesa i defekta. Uvijek razborito prosuđuje u datim okolnostima. Sve stavlja na svoje mjesto. Poznaje skalu vrednota. Zna što je najvažnije, pa se zato i ne brine tjeskobno za ono što nije najvažnije (Mt 6, 25).

U istinskoj kreposti ostvarena je ne samo razboritost nego i ljubav. Krepost je naime usko **povezana s ljubavlju**. Zato će istinski krepostan čovjek sve činiti s ljubavlju. I zapovijedi će vršiti iz ljubavi (usp. Iv 14, 15. 21. 23), jer zna da je ljubav svrha svih zapovijedi (usp. 1 Kor 13, 1—3; 1 Time 1, 5).

Ne smije se zaboraviti da jedino po kreposti stičemo moralnu, evanđeosku **slobodu**, slobodu djece Božje. Bitno je naime za evanđeosku slobodu ne samo da nismo pod jarmom starozavjetnih propisa (usp. Rim 7, 1—6), nego još više da ne robujemo grijehu i strastima (usp. Iv 8, 34; Rim 7, 14. 23). Od tog ropstva Krist nas je oslobodio (Gal 5, 1) i na tu slobodu on nas je pozvao (Gal 5, 13). Mi to ostvarujemo jedino po krepostima, jer nas samo one, uz Kristovu milost, oslobađaju od ropstva grijeha i strasti.

Napokon, kreposti nas čine **sličnima Bogu**, jer po njima ostvarujemo Božje savršenosti (usp. 1 Iv 3, 7), postajemo sveti kao što je On svet (usp. Mt 5, 48; 1 Pet 1, 16).

Sve su to razlozi zbog kojih je kreposno djelovanje uvijek usmjereno na dobro. Ne može naime netko kreposno djelovati a da to bude moralno zlo. Uvijek je dobro ono što je učinjeno na poticaj istinske kreposti. Možda dotični ne zna to znanstveno opravdati, ali je sigurno da mu je postupak dobar i ispravan. Zna se dogoditi da i veliki teolozi zas-

³ Vidi kod sv. Tome A., *Summa theologica* I—II, 55, 4.

⁴ S. th. I—II, 55, 1 ad 2.

tanu pred zamršenim životnim pitanjima ne znajući kojim pravcem krenuti. Istinski krepostan čovjek neće se smesti ni pred takvim pitanjima. On je inkliniran prema dobru, posjeduje moralni osjećaj, kao neki »instinkt«, po kojem vidi ispravni put, premda — možda — ne zna to znanstveno opravdati. Nikakvo onda čudo što se ne samo obični ljudi, nego i učeni teolozi, savjetuju s istinski kreposnim ljudima upravo kad se radi o teškim i zamršenim životnim pitanjima.

Jednom me je pitao, sada pokojni, dr. J. Kuničić: »Što vi mislite o savjetima o. Ante Antića?« Odgovorio sam mu: »Smatram da o. Antića možete pitati za savjet o bilo kojem životnom pitanju i on će vam odgovoriti. U ispravnost njegova odgovora možete biti sigurni, ali nemojte tražiti znanstveno obrazloženje.« O. Kuničić mi je na to odgovorio: »I ja sam dobio takav dojam.« Onda mi je to znanstveno obrazložio: »O. Antić je krepostan čovjek, zato su ispravni njegovi savjeti, jer krepost uvijek zna pogoditi pravi put. Ne može pak to uvijek znanstveno obrazložiti, jer mu nedostaje visoka teološka i druga naobrazma.« Iz toga sam zaključio da je i dr. J. Kuničić, profesor moralne teologije na teološkom fakultetu u Zagrebu i pisac brojnih djela, osobito s područja moralke, išao na savjete o. Antiću. Kažem: nikakvo čudo, jer krepost daje ispravnost, pokazuje pravi put.

Poziv Koncila na ostvarenje kreposti

Ništa nije toliko naglašeno u dokumentima II. vat. sabora kao poziv na kreposno djelovanje. Potrebno je to naglasiti da se vidi kako Koncil, dok potiče na osobnu angažiranost i samoinicijativu, ujedno poziva i na ostvarenje kreposti. Zdrava kršćanska nauka, posebno moralika i asketika, uvijek je to naglašavala. Koncil je to toliko naglasio da se njegovi dokumenti ne mogu pravilno shvatiti, a još manje u život provesti, ako se to ne uoči. Dobri poznavalac koncilskih ideja veli: »Život s Bogom u liturgiji, molitva, unutarnja konverzija, neprekidno reformiranje samoga sebe po slici Kristovoj, to je prvo što Koncil toliko naglašava.«⁵ To prvo što Koncil toliko naglašava ostvaruje se jedino krepostima. Zato on i poziva na ostvarenje kreposti i općenito i pojedinačno.

a) Poziv na ostvarenje kreposti općenito

U konstituciji o sv. liturgiji (*»Sacrosanctum Concilium«*) Koncil naglašava kako je potrebno gajiti pobožnost u svemu životu, javnom i privatnom (usp. br. 12), a liturgijski odgoj i aktivno sudjelovanje u liturgiji mora prožimati misao o našoj pripadnosti Bogu iz čega se rađa naše pravo i dužnost sudjelovanja u liturgijskim činima (usp. br. 14). Iz toga slijedi da nema istinske liturgijske obnove bez kreposti bogoštovlja, jer nas ta krepost čini pobožnima u svemu životu i ulijeva nam svijest o našoj pripadnosti Bogu kojega imamo pravo i dužnost slaviti i častiti.

⁵ Tomislav Šagi-Bunić, *All drugog puta nema*, KS, Zagreb 1969, str. 17.

Bez te kreposti svi bi naši bogoštovni čini bili puka formalnost, bez pravog duha. Osim toga, bez te kreposti ne bismo se angažirali niti da upoznamo niti da u djelo provedemo direktive koje rade o liturgijskoj obnovi. Krepost bogoštovlja pak neprestano će nas poticati ne samo da upoznamo i pravilno u život provedemo te direktive nego će učiniti da Boga štujemo prvotno kao oca a ne kao gospodara s kojim imamo samo juridički odnos.

U dekretu o sredstvima društvenog saobraćanja (*»Inter mirifica«*) izričito se kaže: »Da bi se ti instrumenti ispravno upotrijebili neizbježno je potrebno da svi oni koji se njima služe poznaju norme moralnoga reda i da ih na tom području vjerno provode u djelo« (br. 4). Posebno na to treba paziti kad se izvještava o moralnom zlu »da se ne bi dušama nanijelo više štete nego koristi« (br. 7). Tim Koncil želi reći da i na području javnog saopćavanja kreposti moraju doći do izražaja. U prvom redu krepost pravednosti, jer ljudi imaju pravo na informaciju. Zatim krepost istinoljubivosti, kako bi se izbjegla svaka laž. Posebno krepost razboritosti i istinske ljubavi, jer te kreposti neće dozvoliti da nešto, makar istinito, drugoga sablazni ili mu bude poticaj »na zle strasti« (br. 7). »Nije naime svako znanje od koristi, 'ljubav izgrađuje' (1 Kor 8, 1)« (br. 5).

U dogmatskoj konstituciji o Crkvi (*»Lumen gentium«*) Koncil je posvetio čitavo jedno poglavlje (peto) da pokaže kako su svi članovi Crkve pozvani na svetost. Svetost je pak ostvarenje kreposti, posebno svete ljubavi. Koncil zamišlja Crkvu kao »zajednicu vjere, ufanja i ljubavi« (br. 8), a kršćanina kao onoga koji treba da postane sličan Kristu (usp. br. 7). Kristov pak život vrhunac je kreposnog života. Ističući Koncil važnost štovanja Bl. Dj. Marije i svetaca, ne zaboravlja naglasiti i dužnost da nasljeđujemo njihove kreposti (usp. br. 50 i 69).

U dekretima: o ekumenizmu (*»Unitatis redintegratio«*), o istočnim Crkvama (*»Orientalium Ecclesiarum«*) i o pastirskoj službi biskupa (*»Christus Dominus«*) Koncil toliko naglašava potrebu razumijevanja i uzajamne ljubavi da je bez toga, kao i bez drugih kreposti, nemoguće bilo što pozitivno postići na tim područjima. U dekretu o apostolatu laika (*»Apostolicam actuositatem«*) ističe se kako je krepostan život, osobito vjera, ufanje i ljubav, duša svega apostolata (usp. br. 3 i 16).

Spomenimo još samo pastoralnu konstituciju o Crkvi u suvremenom svijetu (*»Gaudium et spes«*). Svi gorući problemi, o kojima Koncil tu govori, rješavaju se na principu pravednosti, uzajamne ljubavi, poštivanja ljudske osobe i drugih kreposti koje su specifične za pojedine probleme.

b) Poziv na ostvarivanje kreposti pojedinačno

Koncil je ne samo općenito naglasio potrebu kreposti u čitavom našem ljudskom, vjerskom, moralnom i apostolskom životu, nego on to čini i onda kad govori o pojedincima. U dekretu o odgoju i obrazovanju

svećenika (*«Optatam totius»*) on zahtijeva da se svećenički kandidati »uče živjeti prema uzoru evanđelja, jačati u vjeri, nadi i ljubavi, da njihovim vršenjem steknu duh molitve, postignu snagu i sigurnost svoga zvanja, zadobiju zelost ostalih kreposti; porastu u revnosti da sve ljude privedu Kristu« (br. 8). »Posebnom brigom neka se odgajaju u svećeničkoj poslušnosti, provođenju siromašna života i u duhu odricanja samoga sebe, da se tako naviknu spremno se odreći i onoga što je slobodno ali nije od koristi i da se upriliče raspetom Kristu« (br. 9). Treba ih odgajati i za svećenički celibat, po kojem se odriču bračne zajednice radi Božjeg kraljevstva, da »prianjaju uz Gospodina nepodijeljenom ljubavlju« (br. 10). Potrebno ih je odgajati i za ljudsku zrelost i da »nauče cijeniti one kreposti do kojih ljudi više drže i koje preporučuju Kristova slugu kao što su: iskrenost, stalna briga za pravdu, vjernost obećanjima, ugladenost u odnosima, u govoru, čednost povezana s ljubaznošću« (br. 11). Disciplina sjemenišnog života treba da posluži kao sredstvo da bi se to postiglo. Nju je potrebno tako provoditi »da pitomci steknu unutarnju sposobnost da prihvate autoritet starješina na osnovi svog unutarnjeg uvjerenja ili zbog savjeti (usp. Rim 13, 5) i zbog nadnaravnih razloga« (br. 11).

To što Koncil traži od svećeničkih kandidata nije ništa drugo nego zahtjev općeljudskog i kršćanskog odgoja. Općeljudski odgoj »ide za izgradnjom ljudske osobe u vidu njezine konačne svrhe i ujedno u vidu dobrobiti društva kojega je čovjek član i u čijim će funkcijama kao odrasli čovjek sudjelovati« (GE, 1). Općekršćanski odgoj ide za tim da kršćani »postaju svakim danom sve svjesniji dara vjere što su ga primili« (GE, 2).

Od laika Koncil traži ne samo specifično kršćanske kreposti, nego prije svega i one općeljudske: »poštenje, duh pravednosti, iskrenost, čovječnost, hrabrost, bez kojih nema ni pravog kršćanskog života« (AA, 4).

Klerici, kaže Koncil, »moraju biti postojani u molitvi, gorljivi u ljubavi, misliti na sve što je istinito, pravedno i na dobru glasu, sve raditi na slavu i čast Božju« (LG, 41).

Za redovničke osobe Koncil veli: »To što su se posvetili službi Božjoj treba da ih neodoljivo potiče na trajno vršenje kreposti, osobito poniznosti i poslušnosti, odvažnosti i čistoće, po kojima postaju dionici Kristova poniženja (usp. Fil 2, 7—8), a ujedno i njegova života u Duhu (usp. Rim 8, 1—13)« (PC, 5).

U dekretu o službi i životu prezbitera (*«Presbyterorum ordinis»*) Koncil najviše posvećuje brige da svećenici ostvare pojedine kreposti i savršenstvo života obavljanjem svoje svećeničke službe. Njih zamišlja kao ljude žive vjere, čvrste nade, pune požrtvovnosti i apostolskog žara, ponizne i poslušne, kao one koji žive u svijetu a nisu od svijeta, kao one koji su uz Gospodina i rade da i druge k njemu dovedu (usp. br. 12—17).

Od biskupa se traži da, dok promiču svetost presbitera, redovnika i laika, imaju »na pameti da su upravo oni dužni ljubavlju, poniznošću i jednostavnošću života davati primjer svetosti« (CD, 15).

Bračne drugove i kršćanske roditelje Koncil poziva na međusobnu vjernost i ljubav, na poučavanje svoje djece »u kršćanskom nauku i u evanđeoskim krepostima« (LG, 41; usp. i GS, 48—51). Neoženjene i udovice, radnike i bolesnike, progonjene i sve vjernike potiče da »u svojim životnim prilikama« ostvare svetost ostvarujući kreposti koje su specifične tim njihovim životnim prilikama (LG, 41).

Mogli bismo još mnogo navesti mjesta iz koncilskih i pokoncilskih dokumenata koji govore o potrebi sticanja kreposti i kreposnom djelovanju. Nije potrebno to činiti, jer nam je poznato. Poznato nam je i ovo što sam naveo. Ipak sam to naveo, jer se na žalost često puta ovaj zahtjev Koncila prešućuje ili se nedovoljno naglašuje upravo onda kad se ističe potreba osobne angažiranosti, samoinicijative, slobode itd.

Zaključak

Ljudska je sloboda jedan od najvećih naravnih čovjekovih darova. Svaki čovjek ima pravo i dužnost na slobodno i samoinicijativno djelovanje, na djelovanje s punom osobnom angažiranošću i odgovornošću. Koncil je to naglasio na toliko mjesta. Na taj način on želi čovjeku dati ono što mu je i Bog htio dati. »Bog je naime htio čovjeku 'dati u ruke vlastite odluke'« (GS, 17).

Istinska sloboda sastoji se ne samo u odsutnosti izvanjske prisile nego i u odsutnosti unutarnje prisile, strasti. Stoga bi bilo nepotpuno: nepravilno boriti se samo protiv izvanjske prisile, a raditi po unutarnjoj prisili, po diktatu vlastitih strasti.

Sloboda mora biti odgovorna. Te dvije stvari: sloboda i odgovornost, ne samo da moraju ići zajedno, nego moraju biti u proporcionalnom odnosu. Što više ima prostora za slobodu, to mora biti veća svijest odgovornosti. Inače sloboda bez odgovornosti rađa slobodarstvo, a slobodarstvo je uvijek moralna opasnost i stranputica.

Da čovjek zaista postigne odgovornu slobodu i da ima ispravnu samoinicijativu, potreban mu je odgoj, i još više samoodgoj, i sticanje kreposti. Što je netko savršeniji u kreposti, posebno u svetoj ljubavi, to je u manjoj opasnosti da će na zlo upotrijebiti slobodu i vlastitu angažiranost, odnosno sigurnije je da će je na dobro upotrijebiti. Tko ostvari kreposti, posebno svetu ljubav, u savršenom stupnju, moralno je sigurno da će samo na dobro upotrebljavati slobodu i vlastitu inicijativu. U tom je smislu rekao sv. Augustin: »Dilige, et quod vis fac« (ljubi, pa radi što hoćeš).⁶ Istinska ljubav neće nikada dozvoliti da se učini bilo što protiv volje onoga koga ljubi.

⁶ In 1 Jo tr. 7, 8, PL, 35, 20—33.

Jasno je onda da su nam kreposti potrebne. Potrebne su naravne i nadnaravne, teološke i moralne, društvene i one »pasivne«. Potrebne su u privatnom i javnom životu, u apostolatu i molitvi. Potrebne su i poglavarima i onima koji to nisu. Kreposnim raspoloženjem rješavaju se mnogi problemi, a bez njih teško je riješiti bilo koji.

Jedino krepostan život dat će nam potrebnu i ispravnu samoinicijativu i angažiranost. I još nešto: pravu duhovnost! Prava duhovnost bitno je svojstvo obnove koju vruće želi II. vat. sabor. Zato je on, naglašujući slobodu, samoinicijativu i osobnu angažiranost, ujedno naglasio i potrebu kreposti, posebno svete ljubavi, kao i potrebu osobne odgovornosti. Prema tome, bilo bi jednostrano, nepotpuno, neispravno i pogibeljno pozivati se na Koncil tražeći samo ono prvo, a zaboravljati na ovo drugo. Dobri plodovi će uslijediti jedino onda kad se ostvari jedno i drugo.